

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม Legal Problems Concerning Safeguarding Intangible Cultural Heritage

เอกพงษ์ สารน้อย¹, สุขสมัย สุทธิบัติ², อุทัย อาทิวะช³ และวริยา ล้ำเลิศ⁴

¹โครงการปรัชญาดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์

²คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเทศไทย

³อัยการพิเศษฝ่ายพัฒนากฎหมาย สำนักงานวิชาการ สำนักงานอัยการสูงสุด

⁴คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ประเทศไทย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย โดยเปรียบเทียบกฎหมายระหว่างการคุ้มครองของไทยกับต่างประเทศ เพื่อร่างกฎหมายและประเมินร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย โดยวิธีการศึกษาใช้วิจัยเชิงคุณภาพ ได้ค้นคว้าเอกสาร โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการจัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรับฟังความคิดเห็น

จากการศึกษาพบว่า ประเทศไทยในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กร หรือภาคเอกชน การบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรณีที่มีพื้นที่ทับซ้อนหลายจังหวัด การคุ้มครองแหล่งที่มาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การอ้างอิงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนไปใช้ลักษณะบิดเบือนไม่เหมาะสม หรือมีการบิดเบือนแนวคิดดั้งเดิมของชุมชน สุดท้ายมาตรการการทบทวนคำสั่งจากการพิจารณาการคัดเลือกหรือไม่คัดเลือกมรดกภูมิปัญญาฯ จากรายการเบื้องต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวทั้งหมดยังไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้

ในท้ายนี้มีข้อเสนอแนะให้เพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน และสร้างมาตรการบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไม่ให้ถูกละเมิด หรือเอาไปใช้อย่างไม่เหมาะสม และเพิ่มมาตรการทบทวนคำสั่งคณะกรรมการในระดับจังหวัด

คำสำคัญ: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม; การมีส่วนร่วม; การคุ้มครอง

Abstract

The purposes of this research were to study the law problems of the safeguarding of Thailand's intangible cultural heritage by comparing between the safeguarding of intangible cultural heritage in Thailand and foreign countries. This is drafting and evaluating a draft law on the safeguarding of Thailand's intangible cultural heritage. This qualitative research consists of researching documents, in-depth interview, and a group discussion to hear the feedback of legal experts.

The results of the study showed about the involvement of Thailand community, organization or private sector. Intangible cultural heritage management which has the cultural area overlapped many provinces. The safeguarding of Thailand's intangible cultural heritage where there is a citation of the right of ownership in an intangible cultural heritage creation. The case of using cultural heritage inappropriately or disregarded in the traditions of intangible cultural heritage of the community. Lastly, review of the order from selection or non-selection of preliminary list of intangible cultural heritage which there is no law for all the problems above.

In the end, researcher has suggested to increase the role of community to participate and set up the measures of intangible cultural heritage management for safeguarding of intangible cultural heritage in order not to violated or used appropriately, and add more measures to review the order of the provincial committee.

Keywords: Intangible Cultural Heritage; Participation; Protection

บทนำ

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จากการเปลี่ยนแปลงของสังคม กระแสโลกาภิวัตน์ ความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีจึงมีความเสี่ยงต่อการสูญหาย อีกทั้งยังมีการนำมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้บางประเภทไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม จึงควรมีแนวทาง หรือมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือที่เรียกว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่สามารถคุ้มครองในทุกมิติ จากความจำเป็นดังกล่าวเพื่อส่งเสริม รักษา และคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จึงได้มีการบัญญัติกฎหมายภายในที่จะรองรับการดำเนินงาน สงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทาง

วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์กรยูเนสโก แต่อย่างไรก็ดีหลายปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนมีพระราชบัญญัติฉบับนี้ เมื่อพระราชบัญญัติฉบับนี้บังคับใช้แล้ว กลับไม่สามารถแก้ไขปัญหามีอยู่ได้ กล่าวคือ ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กร หรือภาคเอกชน ยังไม่ปรากฏในกฎหมาย คงปรากฏเพียงการมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการระดับจังหวัดในการจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเท่านั้น การบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายบัญญัติกรณีพื้นที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีการพื้นที่ทับซ้อนหลายจังหวัด ส่วนการนำมรดกภูมิปัญญาไปใช้ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีมาตรการทางกฎหมายเข้าไปบริหารจัดการเพื่อคุ้มครองให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากบุคคลที่นำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปต่อยอดทางการค้า ประเด็นการคุ้มครองแหล่งที่มาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึงกรณีมีการอ้างอิงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางบิดเบือน ไม่เหมาะสม หรือมีการบิดเบือนแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน กรณีดังกล่าวยังไม่มีการคุ้มครอง สุดท้ายการทบทวนคำสั่ง ประเทศไทยไม่มีทบัญญัติเกี่ยวกับการทบทวนคำสั่งหรือการอุทธรณ์ การพิจารณาการคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาฯ จากรายการเบื้องต้น ซึ่งทำให้เกิดปัญหากระทบต่อการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในภาพรวมและยังเป็นปัญหาจนถึงปัจจุบันนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหากฎหมายเกี่ยวกับแนวทางการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในของไทย
2. เพื่อศึกษาเชิงเปรียบเทียบกฎหมายระหว่างการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยกับต่างประเทศ
3. เพื่อร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย
4. เพื่อประเมินร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาถึงวิวัฒนาการของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ และอนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประเทศนิวซีแลนด์ ประเทศญี่ปุ่น ประเทศสาธารณรัฐเกาหลี และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน พร้อมทั้งศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการละเมิดและคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ รวมถึงวรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น และศึกษาแนวทางการปรับปรุงพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยได้รับการคุ้มครอง
2. ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
3. ทำให้ได้แนวทางที่เหมาะสมในการยกร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย
4. นำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย เสนอเป็นแนวทางแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางกฎหมายด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนากฎหมายคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. แนวคิดทางวัฒนธรรม แนวคิดมรดกทางวัฒนธรรม คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554, หน้า 6-7; ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2559; วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ, 2551)
2. ทฤษฎีว่าด้วยภูมิปัญญา ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนและสิทธิชุมชน (ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2553, หน้า 57-58; สำนักพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ, 2550, หน้า 6)
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย วิจัยเรื่องโครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม (มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย, 2552;) และมาตรการคุ้มครองการแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบประเพณี: ศึกษากรณีผ้าไหมสุรินทร์ (ทวีฤทธิ์ ศิริศักดิ์บรรจง, 2556)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. การค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารเกี่ยวกับนิยามความหมาย และวิวัฒนาการ การคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปวิเคราะห์แยกแยะ เปรียบเทียบระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้กับมรดกทางวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ อันประกอบด้วย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยเนื้อหา ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหลักการ แนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม แนวคิดของคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม แนวคิดทฤษฎีว่าด้วยภูมิปัญญา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนและสิทธิชุมชน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมขององค์การระหว่างประเทศและความตกลงระหว่างประเทศ การคุ้มครองมรดก

ทางวัฒนธรรมขององค์การยูเนสโก การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก การคุ้มครองพื้นฐานอื่น ๆ ตามความตกลงทริปส์ และการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของต่างประเทศ อันได้แก่ กฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศนิวซีแลนด์ กฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น กฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศเกาหลีใต้ กฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาชนจีน

2. การสัมภาษณ์ (Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งที่ปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ศิลปินพื้นบ้าน ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย เช่น ศิลปินแห่งชาติปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

3. การประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญตลอดทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อค้นพบและประเมินร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย ไม่ได้บัญญัติให้บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมโดยตรงในการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การพิจารณาคัดเลือกการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมก็ขึ้นอยู่กับ “คณะกรรมการส่งเสริมรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” โดยคณะกรรมการฯ มีอำนาจพิจารณาและให้ความเห็นชอบการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้งที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์เกิดจากชุมชน แต่ชุมชนกลับไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาคัดเลือกการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึงการมีส่วนร่วมการนำเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับจังหวัดด้วยที่ชุมชนไม่ได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง กรณีการจัดการกับมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของจังหวัด เพราะการแบ่งเขตการปกครองไม่สอดคล้องกับมิติทางวัฒนธรรมหรือที่เรียกว่ากลุ่มวัฒนธรรมซึ่งอาจมีพื้นที่ครอบคลุมหลายจังหวัด รวมถึงการนำองค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในการพัฒนาและต่อยอดเป็นผลผลิตทางอุตสาหกรรม เพื่อการค้าและสร้างรายได้ให้เกิดความสำคัญในทางเศรษฐกิจจะมีมาตรการอย่างไร และแนวทางใดจึงจะเหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือท้องถิ่นมากที่สุด กรณีการอ้างอิงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย เนื่องจากวิถีชีวิตของคนไทยมีลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมร่วมกัน ในหลาย ๆ รายการ ทำให้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นระบุความเป็นเจ้าของได้ยาก เพราะชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง และมีอิทธิพลซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การแย่งชิงความเป็นเจ้าของกันได้ และการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพหากมีการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่ก่อให้เกิดผลเสียหรือมีลักษณะเป็นการฉกฉวย บิดเบือน

นำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม ต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น การบิดเบือน ภาษาพื้นเมืองหรือภาษาประจำชาติ พิธีกรรม พิธีกรรมทางสังคม ประเพณีท้องถิ่น ศิลปะการแสดง หรืองานฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น

จากการจัดประชุมสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ เห็นว่าการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยที่ยังบกพร่องในเรื่องดังต่อไปนี้

1. เห็นควรเพิ่มบทบาทของชุมชน ในการเป็นกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยให้มีกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนจำนวนหกคนซึ่งได้รับการคัดเลือกจากชุมชนที่ได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อให้ชุมชนซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์หรือเป็นผู้สืบทอดนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีส่วนร่วมในการพิจารณาคัดเลือกการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2. เห็นควรเพิ่มบทบาทของชุมชน ในการเป็นกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร โดยให้มีกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนจำนวนสี่คนซึ่งได้รับการคัดเลือกจากชุมชนที่ได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จากกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้ามามีบทบาทเป็นกรรมการฯ ในการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร

3. ชุมชนหรือกลุ่มคนที่มีถิ่นฐาน ที่มีการสืบทอด และมีการร่วมกันอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง สามารถยื่นคำขอให้พิจารณาและคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการเบื้องต้นตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มาตรา 16 (3) ได้โดยการตั้งตัวแทนยื่นคำขอเป็นหนังสือต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรุงเทพมหานครหรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด เพื่อขออนุญาตรับรองสิทธิให้ชุมชนอีกช่องทางหนึ่งในการยื่นเพื่อเสนอเป็นบัญชีรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

4. เห็นควรให้คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครและคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด จัดให้มีมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมทั้งจัดให้มีความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนหรือเอกชนที่ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เกิดความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา รวมถึงกระบวนการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

5. เห็นด้วยกับเมื่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครหรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด เห็นสมควรให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการใดได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มาตรา 20 หรือหากคณะกรรมการฯ เห็นว่า

ไม่สมควรได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือไม่ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยคลาดเคลื่อน หรือสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ หรือมีข้อเท็จจริงปรากฏเปลี่ยนแปลงไป สามารถอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อคณะกรรมการฯ ได้ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่รับแจ้งคำสั่งนั้น เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและให้สิทธิผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการที่คณะกรรมการระดับจังหวัดพิจารณาเสนอขึ้นบัญชีหรือไม่เสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อกรรมการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีสิทธิในการอุทธรณ์ ได้แจ้งแสดงพยานหลักฐานเพิ่มเติม

6. เมื่อปรากฏว่ามีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างพื้นที่ในหลายท้องถิ่น หรือหลายจังหวัด หากชุมชนแต่ละพื้นที่สามารถแสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนก็สามารถยื่นคำขอให้พิจารณาและคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการเบื้องต้นได้ หากไม่สามารถแสดงอัตลักษณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ร่วมกันในหลายพื้นที่จะต้องมีการร่วมกันบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดแนวทางในการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการนั้น โดยให้ครอบคลุมทุกชุมชนที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีแนวทางแก้ไขปัญหาการอ้างอิงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

7. กรณีปรากฏว่ามีผู้นำเอาองค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน หรือกลุ่มคนที่ได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางอุตสาหกรรม หรือเชิงพาณิชย์ หรือเพื่อการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากชุมชนหรือกลุ่มคน ที่เป็นเจ้าขององค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น ๆ และต้องระบุแหล่งที่มาขององค์ความรู้นั้น ส่วนของการแบ่งปันผลประโยชน์จากการความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน หรือกลุ่มคนตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายลำดับรองต่อไป ทำให้เกิดแนวทางในการบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญากรณีผู้นำเอาองค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์ หรือเพื่อการค้า จะได้มีการตอบแทนหรือแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับชุมชนตามความเหมาะสมและเพื่อให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการนำเอาองค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ให้กับชุมชนเจ้าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

8. กรณีปรากฏว่ามีหลายชุมชนหรือกลุ่มคน กล่าวอ้างสิทธิในความเป็นเจ้าของงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ชุมชนหรือกลุ่มคนดังกล่าว จะต้องพิสูจน์สิทธิถึงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือสิทธิในฐานะผู้ปฏิบัติสืบทอดในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น ให้เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และเมื่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีความเห็นว่าชุมชนหรือกลุ่มคนใดเป็นเจ้าของงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ให้ถือว่าเป็นที่สุด ทำให้มีแนวทางแก้ไขปัญหาการอ้างอิงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

9. เห็นด้วยกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับความเห็นชอบขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแล้ว ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ให้มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง เนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มุ่ง “ส่งเสริมและรักษา” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ดังนั้น มาตรการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่จึงไม่ชัดเจน ไม่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้การคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกิดความชัดเจนและมีประสิทธิภาพจึงสมควรเพิ่มเติมกฎหมายในการคุ้มครอง

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผลจากการศึกษาการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยเปรียบเทียบกับ การคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของต่างประเทศ ตลอดทั้งจากการสัมภาษณ์และจัดประชุมสนทนากลุ่ม ได้ข้อค้นพบว่าการดำเนินการเพียงส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ยังไม่เพียงพอ ทำให้มีความเสี่ยงต่อการสูญหายจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม การรับวัฒนธรรมของต่างชาติ จนทำให้คนรุ่นหลังไม่สนใจและไม่ตระหนักในคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และยังมีเอกชนหรือกลุ่มบุคคลนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยไม่มีการขออนุญาต บางกรณีมีการนำไปใช้ที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดผลเสียหรือมีลักษณะเป็นการบิดเบือนต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยไม่เคารพต่อธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม จากการศึกษาค้นพบว่าการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ต้องควบคู่กับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้วย เพื่อรักษาวัฒนธรรมไทยให้เข้มแข็ง อีกทั้งยังจะเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ยั่งยืน ดังนั้นจึงควรมีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย ควรที่จะมีการแก้ไขหรือเพิ่มเติมกฎหมาย เพื่อสร้างหลักประกันในเรื่องของการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนเจ้าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีส่วนร่วม หากมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนไปใช้ ชุมชนก็ควรได้รับการตอบแทนอย่างเหมาะสม และหากมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปพัฒนาหรือต่อยอดแล้วเกิดผลเสียโดยมีการก่อให้เกิดความเสียหายหรือการบิดเบือนวัฒนธรรม ก็ควรมีมาตรการทางกฎหมายลงโทษกับผู้กระทำความผิดไม่ว่าจะการลงโทษในทางอาญาหรือเป็นการลงโทษในทางแพ่งด้วย สุดท้ายบทบัญญัติกำหนดให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากระบบการคัดเลือกหรือไม่คัดเลือกเพื่อเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น ผู้ที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวกลับไม่มีสิทธิในการอุทธรณ์หรือโต้แย้งแสดงพยานหลักฐานเพื่อความเป็นธรรม ซึ่งหากไม่มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ปัญหาที่กล่าวมานี้ก็จะไม่ได้รับการแก้ไข

ข้อเสนอแนะ

1. แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กร หรือภาคเอกชน ในการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย ดังต่อไปนี้

1.1 ให้ชุมชนมีการร่วมกันอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง สามารถยื่นคำขอให้พิจารณาและคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการเบื้องต้นได้โดยการตั้งตัวแทนยื่นคำขอเป็นหนังสือต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครหรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด

1.2 ให้คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด จัดให้มีมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมทั้งจัดให้มีความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนหรือเอกชนที่ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เกิดความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา รวมถึงกระบวนการถ่ายถอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

1.3 ให้เพิ่มกรรมการผู้แทนชุมชนจำนวนหกคนซึ่งได้รับการคัดเลือกจากชุมชนที่ได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จากภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ภาคละหนึ่งคนเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้ามามีบทบาทเป็นกรรมการ เพื่อมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

1.4 ให้เพิ่มกรรมการผู้แทนชุมชนจำนวนสี่คนซึ่งได้รับการคัดเลือกจากชุมชนที่ได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จากกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้ามามีบทบาทเป็นกรรมการฯ ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร เพื่อมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2. แก้ไขกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในกรณีดังต่อไปนี้

2.1 กรณีเมื่อปรากฏว่ามีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างพื้นที่ในหลายท้องถิ่น หรือหลายจังหวัด หากชุมชนแต่ละพื้นที่สามารถแสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนก็สามารถยื่นคำขอให้พิจารณาและคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการเบื้องต้นได้ หากไม่สามารถแสดงอัตลักษณ์ได้ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ร่วมกันในหลายพื้นที่จะต้องมีการร่วมกันบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดแนวทางในการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการนั้น โดยให้ครอบคลุมทุกชุมชนที่เกี่ยวข้อง

2.2 กรณีเมื่อปรากฏว่ามีการนำเอาองค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน หรือกลุ่มคนที่ได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางอุตสาหกรรม หรือเชิงพาณิชย์ หรือเพื่อการค้า

จะต้องได้รับอนุญาตจากชุมชนหรือกลุ่มคน ที่เป็นเจ้าขององค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น ๆ และต้องระบุแหล่งที่มาขององค์ความรู้นั้น ส่วนการแบ่งปันผลประโยชน์จากการความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน หรือกลุ่มคน ให้ไปกำหนดรายละเอียดในกฎหมายลำดับรอง เพื่อให้เกิดแนวทางในการบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญากรณีการนำเอาองค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์ หรือเพื่อการค้า จะได้มีการตอบแทนหรือแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับชุมชนตามความเหมาะสม

2.3 กรณีเมื่อปรากฏว่ามีหลายชุมชนหรือกลุ่มคน กล่าวอ้างสิทธิในความเป็นเจ้าของงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ชุมชนหรือกลุ่มคนดังกล่าว จะต้องพิสูจน์สิทธิถึงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือสิทธิในฐานะผู้ปฏิบัติสืบทอดในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น ให้เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อให้มีแนวทางแก้ไขปัญหาคาร่าอ้างอิงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

3. แก้ไขกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรณีการอ้างอิงความเป็นเจ้าของในงานสร้างสรรค์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรณีที่มีการกระทำก่อให้เกิดผลเสียหรือมีลักษณะเป็นการบิดเบือนต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้อย่างไม่เหมาะสม กรณีการคุ้มครองแนวความคิดในการให้ความเคารพในการสืบทอดมรดกทางความคิดและความเป็นเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อดูแลรักษามรดกภูมิปัญญาดั้งเดิมของแต่ละชุมชนไว้ไม่ให้มีการบิดเบือนหรือไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังต่อไปนี้

ในกรณีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับความเห็นชอบขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแล้ว ตามพระราชบัญญัติฯ ให้มีสิทธิได้รับความคุ้มครองดังต่อไปนี้

(1) การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ ต้องแสดงถึงแหล่งที่มา และการนำไปใช้จะดัดแปลงหรือบิดเบือนให้แตกต่างไปจากสาระสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมิได้ เว้นแต่จะได้ระบุถึงแหล่งที่มาและแสดงถึงการประยุกต์หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่เพิ่มเติมจากสาระสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น

(2) การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปเผยแพร่ในลักษณะที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

(3) การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม โดยไม่เคารพต่อธรรมเนียมปฏิบัติของผู้เป็นเจ้าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เพื่อให้การคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกิดความชัดเจนและมีประสิทธิภาพจึงสมควรเพิ่มเติมกฎหมายในการคุ้มครอง และหากผู้ใดฝ่าฝืนต้องได้รับโทษปรับในทางอาญา

4. แก้ไขกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการไม่บัญญัติระบบตรวจสอบหรืออุทธรณ์คำสั่งของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครและคณะกรรมการส่งเสริม

และรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด ที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาและคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากรายการเบื้องต้น เพื่อเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการหากพิจารณาแล้วมีความเห็นควรคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากรายการเบื้องต้นเพื่อเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการหรือหากพิจารณาแล้วมีความเห็นไม่คัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากรายการเบื้องต้น ผู้ที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวกลับไม่มีสิทธิในการอุทธรณ์หรือโต้แย้งแสดงพยานหลักฐาน ดังต่อไปนี้

กรณีเมื่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครหรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด เห็นสมควรให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการใดได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามมาตรา 20 หรือหากคณะกรรมการฯ เห็นว่าไม่สมควรได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือไม่ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยคลาดเคลื่อน หรือสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ หรือมีข้อเท็จจริงปรากฏเปลี่ยนแปลงไป สามารถอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อคณะกรรมการฯ ได้ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งนั้น เมื่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครหรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดได้วินิจฉัยอุทธรณ์แล้ว ให้มีหนังสือแจ้งคำวินิจฉัยพร้อมด้วยเหตุผลให้ผู้อุทธรณ์ทราบภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่มิคำวินิจฉัย และให้ถือว่าคำวินิจฉัยของกรรมการเป็นที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2554). *วัฒนธรรมไทย (Thai Culture)* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์.
- วิมล จิโรจพันธุ์และคณะ. (2551). *มรดกทางวัฒนธรรม “ภาคเหนือ”*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- ธนิก เลิศชาญฤทธิ. (2559). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สำนักพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ. (2550). *ในรายงานการศึกษากรอบความคิดการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย*. ปทุมธานี: ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ.
- ธีระภักตรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). *ชุมชนศึกษา Community Study*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. (2552). *โครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ.
- ทวีพฤทธิ์ ศิริศักดิ์บรรจง. (2556). *มาตรการคุ้มครองการแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบประเพณี: ศึกษากรณีผ้าไหมสุรินทร์*. มปท.